

Devlet-içi Çatışmalarda Üçüncü Devletlerin Rolü: Afganistan Çatışmasında Pakistan ile Hindistan'ın Mücadelesi

Fatma Anıl Öztop*
ORCID: 0000-0002-6755-2876

Ertan Efegil**
ORCID: 0000-0003-4509-8892

Ghulam Faroq Keskin***
ORCID: 0000-0001-6834-0333

Öz

Bu araştırma, Afganistan çatışma sahasında, bölgesel düzeyde üçüncü taraflar olan Pakistan ile Hindistan'ın mücadelesine odaklanmaktadır. Bu yönde bir çalışma yapılmasının nedeni, Afgan topraklarının uzun yıllardır süregelen bir çatışma sahası olması ve dolayısıyla, çatışmanın etkilerinin ülke sınırlarını aşmasıdır. Bu bağlamda, çalışmanın önemi, Afganistan çatışma sahasına, Hindistan ile Pakistan'ın müdahalelerini üçüncü taraflar nezdinde karşılaştırmalı bir perspektiften açıklamasından ileri gelmektedir. Nitel araştırma deseninin kullanıldığı mevcut çalışmanın öne çıkan sonucuna göre, Afgan coğrafyasında süregelen çatışmaların çözüme kavuşmamasında, Hindistan ile Pakistan'ın bölgesel rekabeti önemli olmaktadır. Hindistan ve Pakistan, Afganistan'da karşılıklı olarak birbirini dışlayan hedefler peşinde koşmakla birlikte, her iki ülkede kendi hedefine ulaşmada farklı araçlardan yararlanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Üçüncü taraf, çatışma, Afganistan, Pakistan, Hindistan

Gönderme Tarihi: 14/012/2020

Kabul Tarihi:30/03/2021

* Dr. Öğretim Üyesi, Kocaeli Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü, Kocaeli- Türkiye, faoztop@gmail.com

** Prof. Dr. Sakarya Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü, Sakarya-Türkiye, eefegil@sakarya.edu.tr

***Doktora Öğrencisi, Sakarya Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü, Sakarya-Türkiye, faryabzamen@gmail.com

Bu makaleyi şu şekilde kaynak gösterebilirsiniz:

ÖZTOP, F. A.- EFEGİL, E., ve KESKİN, G. F., "Devlet-içi Çatışmalarda Üçüncü Devletlerin Rolü: Afganistan Çatışmasında Pakistan ile Hindistan'ın Mücadelesi", *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*, C. 8, S. 1., 2021, s. 102-127.

The Role of Third States in Inter-state Conflicts: Pakistan and India's Struggle in the Conflict of Afghanistan

Fatma Anıl Öztop*
ORCID: 0000-0002-6755-2876

Ertan Efegil**
ORCID: 0000-0003-4509-8892

Ghulam Faroq Keskin***
ORCID: 0000-0001-6834-0333

Abstract

This research focuses on the struggle of Pakistan and India, which are third parties at the regional level, in the Afghanistan conflict zone. The reason of this study is, the Afghan soils have been an area of conflict zone for many years and thus the effects of the conflict extend beyond the borders of the country. In this context, the importance of this research is to explain the interventions of India and Pakistan in the Afghanistan conflict zone behalf of third parties, in a comparative perspective. According to the result of the study in which qualitative research design was used, regional rivalry between India and Pakistan is important for the ongoing conflicts in the Afghan geography not being resolved. While India and Pakistan pursue mutually exclusive goals in Afghanistan, both countries benefit from different tools to achieve their goals.

Keywords: Third party, conflict, Afghanistan, Pakistan, India

Received Date: 14/012/2020

Accepted Date: 30/03/2021

---

*Assist. Prof. Dr., Kocaeli University Department of International Attachment, Kocaeli-Turkey, faoztop@gmail.com

**Prof. Dr. Sakarya University, Department of International Attachment, Sakarya-Turkey, eefegil@sakarya.edu.tr

***PhD student, Sakarya University, Department of International Attachment, Sakarya-Turkey faryabzamen@gmail.com

You can refer to this article as follows:

ÖZTOP, F. A.- EFEGİL, E., ve KESKİN, G. F., "Devlet-içi Çatışmalarda Üçüncü Devletlerin Rolü: Afganistan Çatışmasında Pakistan ile Hindistan'ın Mücadelesi", *Academic Journal of History and Idea*, Vol. 8, Issue. 1, 2021, p. 102-127.

Роль третьих государств во внутригосударственных конфликтах: борьба Индии и Пакистана в конфликте в Афганистане

Фатма Аныл Озтоп *
ORCID: 0000-0002-6755-2876

Эртан Эфегиль **
ORCID: 0000-0003-4509-8892

Гулам Фарук Кескин ***
ORCID: 0000-0001-6834-0333

Резюме

то исследование посвящено борьбе между Пакистаном и Индией, которые являются третьими сторонами в конфликте в Афганистане. Причина этого исследования заключается в том, что Афганские земли были зоной столкновения в течение многих лет, и поэтому последствия конфликта выходят за пределы страны. Исследование объясняет вмешательство Индии и Пакистана в зону конфликта в Афганистане. Согласно выдающемуся результату текущего исследования, в котором используется план качественного исследования, региональная конкуренция Индии и Пакистана важна для продолжающихся конфликтов в географии Афганистана, которые не решаются. В то время как Индия и Пакистан преследуют взаимоисключающие цели в Афганистане, обе страны извлекают выгоду из различных инструментов для достижения своих целей.

Ключевые слова: третья сторона, конфликт, Афганистан, Пакистан, Индия.

Получено: 14/012/2020

Принято: 30/03/2021

---

* доцент, Университет Коджаэли, Департамент международных связей, Коджаэли- Турция
faoztop@gmail.com

** профессор доктор, Университет Сакарья, Департамент международных связей, Сакарья- Турция,
eefegil@sakarya.edu.tr

*** Аспирант, Университет Сакарья, Департамент международных связей, Сакарья- Турция,
faryabzaten@gmail.com

Ссылка на статью:

ÖZTOP, F. A.- EFEGİL, E., ve KESKİN, G. F., “Devlet-içi Çatışmalarda Üçüncü Devletlerin Rolü: Afganistan Çatışmasında Pakistan ile Hindistan’ın Mücadelesi”, *академическая история и мысль*, Т.8, NO. 1, 2021, С. 102-127.

Giriş

İnsanlık tarihi kadar eski olan çatışma olgusu, siyasi, dini, ekonomik ve coğrafi olmak üzere birçok nedenden kaynaklanmakla birlikte, her çatışmanın doğası da kendi iç dinamikleri çerçevesinde farklılık göstermektedir. Bu bağlamda, bireyler/gruplar arasında var olan siyasi, ekonomik ve kültürel sorunların bir krize dönüşmesi durumunda, devlet içinde anlaşmazlıkların oluşması ve dolayısıyla, merkezi yönetimin mevcut sorunların çözümüne ilişkin etkili politika geliştirememesi sonucu, aktif çatışmaların yaşanması kuvvetle muhtemeldir. Bu çerçeveden değerlendirildiğinde, devlet-içi çatışmalar, bir ülke sınırları içinde yaşayan gruplar temelinde şekillenmekte ve kısa sürede istikrarı ve güvenliği tehdit eder hale gelebilmektedir.

Günümüzde devlet-içi çatışmaların sayısına ve niteliğine ilişkin güncel raporlara baktığımızda, Heidelberg Uluslararası Çatışma Araştırmaları Enstitüsü(HIİK) tarafından yayımlanan çatışma raporu verileri oldukça dikkat çekicidir. Enstitü'nün 2019 raporuna göre, dünya çapında toplam 358 çatışma gözlemlenmekle birlikte, bu çatışmalardan 196'sı yoğunluğu yüksek düzeyde seyrederken; yalnızca 162 çatışmanın yoğunluğu şiddet içermeyen bir seviyede ilerlemiştir.¹ Bu noktadan değerlendirildiğinde, günümüz itibariyle devlet-içi çatışmaların sayısının azımsanmayacak derecede olduğu söylenebilir. Bununla birlikte, Soğuk Savaş sonrası dönemde gün geçtikçe sayısı artan devlet-içi çatışmaların her zaman sınırlar dâhilinde etki yaratmadığının da altının çizilmesi gerekmektedir. Yarattığı etki ve çatışmaya taraf olan aktörler temelinde, sınırları aşan bir nitelik de taşıyabilen devlet-içi çatışmalar, dolayısıyla bölgesel olduğu kadar, küresel düzeyde de güvenlik tehdidi oluşturabilmektedir. Devlet-içi çatışmaların niteliğinde gelişen mevcut durum, çatışmalara müdahalede bulunan bölgesel ve küresel düzeydeki üçüncü tarafların etkinliğini daha bir görünür kılmakta ve bu aktörlerin belirleyiciliği arttıkça, mevcut politikalarını analiz edilmesine duyulan ihtiyaç da artmaktadır.

Bu noktadan hareketle, mevcut çalışmanın odak noktasını, devlet-içi çatışmalarda etkinliği gün geçtikçe artan üçüncü taraflar oluşturmaktadır. Bununla birlikte, bu çalışma, devlet-içi çatışmalar düzeyinde örnek olay olarak Afganistan çatışma sahasını ele almakta ve ak-

---

¹ The Heidelberg Institute for International Conflict Research, *Conflict Barometer* 2019, 2020, https://hiik.de/wp-content/uploads/2020/08/ConflictBarometer_2019_4.pdf (01.10.2020).

tör düzeyinde yapılan analizi bölgesel ölçek ile sınırlayarak, sorunu Hindistan ve Pakistan rekabeti özelinde değerlendirmektedir. Afganistan çatışma sahasının tercih edilmesindeki ana neden, bu coğrafyanın çok uzun yıllardır süregelen bir çatışma sahası olmasının yanı sıra, çatışmanın etkilerinin ülke sınırlarını aşmasından ve dolayısıyla bölge ve uluslararası aktörlerin müdahalelerine maruz kalmasından ileri gelmektedir. Bununla birlikte, Afganistan çatışma sahasında Pakistan ile Hindistan'ın ele alınması ise mevcut iki ülkenin bölge dinamiklerinden en çok etkilenen ülkeler olmalarının yanı sıra, analiz düzeyinin bölgesel ölçekle sınırlı tutulması nedeniyledir. Bu bağlamda, mevcut çalışmanın ana araştırma sorusu, Afganistan çatışma sahasında Pakistan ile Hindistan'ın güvenlik algılarının ne denli belirleyici olduğuna ilişkindir. Bu noktada, mevcut çalışmanın alt araştırma sorusu ise her iki bölgesel aktörün de çatışma sahasında nasıl rol oynadığıdır. Bahsi geçen araştırma soruları çerçevesinde, nitel araştırma deseninin kullanıldığı mevcut çalışmada, çok sayıda makale, kitap ve rapor üzerinden doküman analizi yapılmıştır. Yapılan literatür taraması çerçevesinde, bu çalışmanın önemi, Afganistan çatışma sahasına Hindistan ile Pakistan'ın müdahalelerini üçüncü taraflar nezdinde karşılaştırmalı bir perspektiften açıklama sunarak, literatüre katkı sunmayı hedeflemesinden ileri gelmektedir. Bu doğrultuda, çalışmada, ilk olarak üçüncü taraf aktörler ile ilgili genel bir çerçeve sunulacak olup, ardından Afganistan'da yaşanan çatışma süreci hakkında bilgi verilecektir. Pakistan ile Hindistan'ın çatışma sahasındaki tutumlarının ayrı ayrı ele alınmasının ardından, değerlendirme kısmında, her iki ülkenin de tutumları karşılaştırmalı bir biçimde analiz edilerek, çalışma sonlandırılacaktır.

Devlet-içi Çatışmalarda Üçüncü Tarafların Etkisi

Devlet-içi çatışmaların genel karakteristiği, yerel bir nitelik taşısa da, bu tür çatışmalarda üçüncü taraf(lar)ın, çatışan taraf(lar) lehine hareket ettiği anlar söz konusu olmaktadır. Mevcut durumun ise günümüzde, istisnai bir nitelik taşımasından ziyade, bir nevi kural haline geldiği öngörülmektedir.² Nitekim, bugün dünya üzerinde çatışmaların yaşandığı coğrafyalar göz önüne alındığında, sahaya dâhil olan aktörlerin varlığı bu durumu özetler niteliktedir. Buna göre, Stern ve Drucman'ın da araştırmalarında ifade ettiği şekliyle, çatışma sahaslarında

---

² Patrick M. Reagan, "Choosing to Intervene: Outside Interventions in Internal Conflicts", *Journal of Politics*, C.60, S.3, 1998, s. 754-779; Patrick M. Reagan, "Third-Party Interventions and the Duration of Intrastate Conflicts", *Journal of Conflict Resolution*, C.46, 1, 2002, s.55-73.; Patrick M. Regan, Richard W. Frank ve Ayşegül Aydın "Diplomatic Interventions and Civil War: A New Dataset", *Journal of Peace Research*, C.46, S.1, 2009, s.135-146.

yer alan üçüncü taraflar, “devletler, uluslararası kuruluşlar ve/veya diğer kolektif aktörler” olabileceği gibi, Dixon’un vurguladığı şekliyle “ulus-devletler, devletler koalisyonu, uluslararası veya ulus-ötesi kuruluşlar, geçici komisyonlar, bireyler ve/veya uluslararası duruşu olan aktörler” de söz konusu olabilmektedir.³ Dolayısıyla, üçüncü taraflara ilişkin çerçevenin oldukça geniş bir alanı kapsadığı ifade edilebilir.

Bu noktadan hareketle, üçüncü taraflar ve bunların müdahaleleri üzerine yapılan çalışmalar incelendiğinde, tarafların çatışma sahasına müdahil olmaları, her koşulda farklılık arz etmektedir.⁴ Çatışmanın yaşandığı coğrafya ile belirli bağları olan üçüncü taraf aktörlerin, müdahale etmeye daha yatkın olduğu belirtilmekle birlikte, bu durumun tek başına yeterli olmadığı da kabul edilmektedir. Buna göre, farklı çıkarları olan devletlerin müdahaleye daha yatkın olduğunu ileri süren Findley ve Teo’nun aktör-merkezli yaklaşımına bakıldığında, ittifaklar üzerinden değerlendirmeler sundukları görülmektedir. Finley ve Teo çalışmalarında, devletlerin yalnızca denge ve çoğunluk arayışında olmadığını ileri sürerken, duruma bağlı olarak farklı aktörlerle ittifak içinde olabileceğini de belirtmektedirler.⁵

Resmi ittifaklar, ekonomik karşılıklı bağımlılık ile etnik ve sömürge bağları aracılığıyla, üçüncü tarafların, müdahaleye teşvik edildiğini ileri süren Sakstrup ve Tolstrup da araştırmalarında, belirli çatışmalarda üçüncü tarafların müdahalesini daha olası görmektedirler. Buna göre, bir rakibin veya müttefikin hâlihazırda olduğu, yayılma ve yoğunluk düzeyinin yüksek seyrettiği çatışmalarda, üçüncü taraf müdahalelerinin mümkün olduğu vurgulanmaktadır. Bununla birlikte, çatışma kaynaklı olumsuz durumlardan doğrudan etkilenen yakın/komşu devletler ile büyük güçlerin, diğer devletlere kıyasla, müdahalede bulunma olasılığının daha yüksek olduğuna da dikkat çekilmektedir.⁶ Burada, Balch-Lindsay ve Enterline’in da çalışmalarında vurguladığı şekliyle, üçüncü tarafların müdahalesi, bir çatışmayı olabildiğince çabuk

---

³ Paul C. Stern-Daniel Druckman, “Conflict Resolution in a Changing World”, Paul C. Stern ve Daniel Druckman(ed.), *International Conflict Resolution After Cold War*, National Academy Press, Washington 2000, s.5; Paul C. Stern-Daniel Druckman, “Evaluating Interventions in History: The Case of International Conflict Resolution”, *International Studies Review*, C.2, S.1, 2000, s. 33-63; William J. Dixon, “Third-Party Techniques for Preventing Conflict Escalation and Promoting Peaceful Settlement”, *International Organization*, 50(4), 1996, s.653; Fatma Anıl Öztop, “Devlet-içi Çatışmalarda Üçüncü Taraf Aktörler: Suriye İç Savaşında Türkiye’nin Rolü”, *Gazi Akademik Bakış*, C.13, S.25, 2019, s.106-107.

⁴ F.A. Öztop, a.g.m., s.107.

⁵ Michael G. Findley-Tze Kwang Teo, “Rethinking Third-Party Interventions into Civil Wars: An Actor-Centric Approach”, *The Journal of Politics*, C.68, S.4, 2006, s. 828-837.

⁶ Casper Sakstrup-Jakob Tolstrup, “To Intervene or Not to Intervene? Democratic Constraints on Third-Party Support in Civil Wars”, *Government and Opposition*, 2020, s.2.

bitirme amacıyla olabileceği gibi, daha az koruyucu nedenlerle de gerçekleşebilmektedir.⁷ Örneğin, çatışma sahasına komşu devlet(ler), savaşın yayılma riski karşısında, çatışmanın sonlanmasını hızlandırma adına müdahil olabileceği gibi⁸, tam tersi bir tavırla da hareket edebilir. Burada, fırsatçı bir yaklaşım benimsemeyi tercih eden üçüncü taraf(lar), komşu devlet(ler)in kaynaklarını yağmalama veya rakiplerini zayıflatma yoluyla, çatışmanın uzamasına katkı da sunabilir.⁹

Diğer taraftan, demokrasi ve otokrazi ile yönetilen devlet(ler) nezdinde gerçekleştirilen müdahalelere ilişkin mevcut literatürün herhangi bir ayrıma gitmemesini eleştiren Jun Koga, her iki rejim türünün de çatışmaların farklı türlerine müdahale ettiğini öne sürmektedir. Buna göre, üçüncü taraf bir devletin, demokratik bir rejime sahip olması durumunda, isyancı grup lehine müdahale etme olasılığının artacağını vurgulayan Koga, araştırmasında, grubun yeteneklerinde bir artış ve isyancı grup ile üçüncü taraf arasındaki bağın varlığına da dikkat çekmektedir. Bununla birlikte, devlet-içi çatışmada, yağmalanabilir doğal kaynakların olması noktasında, otokratik bir rejimin müdahale etme olasılığının daha yüksek olduğunun altını çizen araştırmacı, demokratik rejimlerin müdahale kararı üzerinde yağmalanabilir kaynakların hiçbir etkisinin olmadığını da ifade etmektedir.¹⁰ Buna karşılık, Balch-Lindsay ve Enterline ise, herhangi bir rejim türü belirtmeksizin, üçüncü tarafların müdahalelerine ilişkin gerekçelerin haklılık payını sorgulamakta ve konuyu rakip devletlerin kaynakları temelinde açıklamaktadır.¹¹ Bu noktada, birbirine rakip devletlerden biri veya birkaçının çatışma sahasına müdahalede bulunması, diğer rakip devletlerin de, çıkarlarını koruma adına, çatışma sahasına müdahalede bulunmasını beraberinde getirebilir. Dolayısıyla, üçüncü taraf devletlerin müdahale kararlarını, bölgesel istikrarsızlaştırma noktasında ele alan Kathman, bir iç savaşın çevresindeki bölgeyi etkileme olasılığı nezdinde değerlendirmeler yapmaktadır. Buna göre, mevcut etkileme olasılığının giderek artması, çatışmaya komşu devletlerle güçlü çıkarları olan

---

⁷ Dylan Balch-Lindsay-Andrew J. Enterline, "Killing Time: The World Politics of Civil War Duration, 1820-1992", *International Studies Quarterly*, 44(4), 2000, s.615-642.

⁸ Jacob D. Kathman, "Civil War Contagion and Neighboring Interventions", *International Studies Quarterly*, C.54, S.4, 2010, s.989-1012.

⁹ Michael G. Findley- Josiah F. Marineau, "Lootable resources and third-party intervention into civil wars," *Conflict Management and Peace Science*, C.32, S.5, 2015, s. 465-486; M. G. Findley –T. K. Teo, a.g.m., s. 828-837.

¹⁰ Jun Koga, "Where Do Third Parties Intervene? Third Parties' Domestic Institutions and Military Interventions in Civil Conflicts", *International Studies Quarterly*, C.55, S.4, 2011, s.1143-1166

¹¹D. Balch-Lindsay-A. J. Enterline, a.g.m. s.617; F. A. Öztop, a.g.m., s.107.

potansiyel müdahalecilerin, şiddeti kontrol altına almak için müdahale etme olasılığını güçlendirmektedir.¹²

Tüm bu genel değerlendirmeler neticesinde, üçüncü taraflar, itibar kazanma¹³ adına müdahalede bulunabileceği gibi, ister rakip, ister ittifak kurduğu devlet(ler) olsun, diğer aktörlerin tutumları¹⁴ çerçevesinde de çatışma sahasına müdahale edebilmektedir. Kaynakların dağılımının yanı sıra fayda-maliyet noktasında, düşük maliyetli çatışmalara üçüncü tarafların müdahalede bulunması daha olası görülmekle birlikte¹⁵, ulusal çıkarların da oldukça belirleyici olduğuna ilişkin çalışmalar mevcuttur.¹⁶ Bu bağlamda, üçüncü taraflar ve müdahalelerine ilişkin yaygın kanı, sorunun köken(ler)i ile formülasyonunun her koşulda ve yoğunlukta değişiklik arz ettiğidir. Buna göre, her çatışma sahası ve dinamiği, kendi uhdesinde farklılıklar barındırmakla birlikte, nedenleri çerçevesinde, üçüncü taraf(lar)ın da siyasi, ekonomik ve askeri tehditler ile teşvikler başta olmak üzere çeşitli teknikler vasıtasıyla müdahalelerini gerçekleştirmeyi tercih ettikleri bilinmektedir.¹⁷

Afganistan Çatışmasının Aşamaları

Uzun yıllardır stratejik savaşların sahası haline gelen Afganistan'ın tarihi ve siyaseti, Orta Doğu, Orta Asya ve Güney Asya'yla ilintili mevcut jeopolitik konumundan önemli düzeyde etkilenmiştir. Bununla birlikte, Afgan toplumunun birçok farklı etnik gruptan oluşması da bu sancılı coğrafyanın çatışma sahası haline gelmesine olanak tanımıştır. Burada, bölgenin feodal ve aşiret niteliğindeki yapısı, istikrarsız ekonomisi ve heterojen bir yapıya bürünmüş kültürü, siyasi kurumların güçlenmesine ve ülkenin gelişmesine engel teşkil etmiştir. Bu noktada, farklı etnik gruplardan oluşan Afgan toplumunun parçalanmış yapısı ve bu yapının getirdiği kutuplaşmanın doğası, farklı üçüncü taraf(lar)dan destek almış grupların, çok boyutlu

¹² J. A. Kathman, a.g.m., 989-1012.

¹³ Patrick M. Reagan, *Civil Wars and Foreign Powers: Interventions and Intrastate Conflicts*, University of Michigan Press, Ann Arbor, Michigan, 2000, s.42-48.

¹⁴ Sarah E. Croco- Tze Kwang Teo, "Assessing the Dyadic Approach to Interstate Conflict Process:A.k.a "Dangerous" Dyad-Years, *Conflict Management and Peace Science*, C.22, S.1, 2005, a.7; D. Balch-Lindsay-A. J. Enterline, a.g.m., s.619-620.

¹⁵ Jeffrey Pickering, "The Conflict-Prone and the Conflict-Weary: War Outcomes and Types of Military Intervention, 1946-1996", *Journal of political and Military Sociology*, C.29, S.2, 2001, s.221-239; Andrew Kapral, "Third-Party Intervention in Intrastate Conflict: A Cost Benefit Analysis", *Res Politico-Journal of Undergraduate Research*, C.9, S.1, 2004, s.30-31.

¹⁶ P. M. Reagan, a.g.m, s.42-48

¹⁷ W. J. Dixon, a.g.m., s.653; Neil S. MacFarlane, "The Terms of the Debate", *Intervention in Contemporary World Politics*, Adelphi Paper 350, *International Institute for Strategic Studies*, Oxford University Press, London, 2002, s.13.

bir iç mücadeleye girmelerine de yol açmıştır.¹⁸ Bu çerçevede, bölgenin çatışmalı yapısına bakıldığında, farklı aşamalardan geçerek günümüze kadar süregeldiği gözlenmektedir.

1963-1973 yılları arasında başarısız hükümetlerin Afganistan'da hüküm sürmesi, eski başbakanlardan Muhammed Davut Han'ın rejimi değiştirmesine giden süreci hızlandırmıştır. 1973 yılında Muhammed Davut Han'ın Demokratik Halk Partisi ve Perçem Partisi ile birlikte gerçekleştirdiği darbe sonrası Afganistan'da krallığın devrilmesi ile toplumsal yapıda gelişen hoşnutsuzluk ortamı, Afgan halkının Rejime karşı bağlılıklarını yitirmesine neden olmuş ve dolayısıyla bu gelişmeler ülkenin bir krizin eşiğine sürüklenmesinde önemli rol oynamıştır. Aynı zamanda, Afganistan ile Pakistan'da yer alan Peştunların birleşmesine ilişkin Peştünistan sorununun¹⁹ gündeme getirilmesi, iki ülkenin de içişlerine müdahil olma konusunda sorunlar yaşanmasını da beraberinde getirmiştir.²⁰ Yaşanan bu gelişmelerle birlikte, 1970'ler boyunca Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin (SSCB) bölgede etkisini arttırması, Afganistan'ın çıkmaza sürüklenmesinde etkili olmuş ve en nihayetinde yaşanan tüm bu gelişmeler, 1979'da SSCB'nin manevra alanı kazanması ve bölgeye müdahale etmesiyle sonuçlanmıştır.²¹ Sürecin bu aşamasından itibaren, iç savaşa doğru sürüklenen Afgan toprakları, silahlar ve yoksulluğun hüküm sürdüğü bir coğrafya olmuştur.²²

Soğuk Savaş döneminin rekabet ortamının yerel dinamiklerle birleştiği ve yaşananların trajik boyutlara ulaştığı Afganistan'da durum, Cenevre Antlaşması'nın devreye girmesinin ardından, 1989'da Kızıl Ordu Birlikleri'nin bölgeden çekilmesiyle bir diğer aşamaya geçmiştir. Bu noktada, birliklerini geri çeken SSCB, Necibullah Hükümeti'ne siyasi, mali, askeri ve danışmanlık yönünden desteğini devam ettirmekle birlikte, radikal cihatçı gruplar ile Hükümet arasında da çatışmalar yaşanmıştır. SSCB'nin varlığını Hükümet üzerinde hala hissettir-

¹⁸ Ghulam Muhammad Nagra, Ghulam Mustafa ve Muhammad Imran, "Major Powers' Interest in Afghanistan and the Impact on Pakistan", *Global Regional Review*, IV(II), 2019, s. 57-66.

¹⁹ Fazıl Ahmed Burget, "Durand Hattı": Afganistan-Pakistan Arasında Yaşanan Kavganın Diğer Adı", *Ortadoğu Analiz*, 5(56), Ağustos 2013, s.60-67.

²⁰ ضیا مجید به عبارت دیگر: (Başka Bir Değişle: Ziya Mecit), *BBC Farsça*, 4 Ağustos 2015, <https://www.youtube.com/watch?v=BhkuiSFVtE>, (22 Mart 2020).

²¹ Abuzer Pirzade-yi Gaznevi, *تاریخ سیاسی معاصر افغانستان* (Afganistan'ın Çağdaş Siyasi Tarihi), Tahran: İhsan, 2010, s. 247.

²² Fariba Adelhah , "War and State (Re)Construction in Afghanistan: Conflicts of Tradition or Conflicts of Development?", *Development as a Battlefield*, 2017, s.137-163.

diği bu dönemdeki çatışma hali yoğunluğunu hiç kaybettirmeden 1992 yılına kadar devam etmiştir.²³

SSCB'nin dağılmasının ardından, 1992 yılında Necibullah rejiminin çökmesiyle birlikte Peştun hâkimiyeti Afgan siyasetinde son bulmuş ve sürecin bundan sonraki aşamasında gruplar arası huzursuzluklar daha bir görünür hale gelmiştir. Hükümet'in dağılma anında, kimi generaller ile askerlerin direniş saflarına geçmesi ve ardından oluşturulan milis örgütlerde Peştun olmayan grupların yer alması burada öne çıkmış ve dolayısıyla, mevcut gidişat, özellikle, Pakistan nezdinde memnuniyetsizlik yaratmıştır. Burada, iktidara gelen Rabbani Hükümeti'nin, Pakistan'ın çıkarlarına aykırı siyaset izlemesi ve Peştun olmayan etnik grupların, genellikle Pakistan karşıtı tavır almaları etkili olmuştur. Ayrıca, bu dönemde Afganlı radikallerin hükümeti kurma konusunda uzlaşmaya varamamaları ve dolayısıyla kendi aralarında da çatışmaların yoğunlaşması, ilerleyen safhalarda ülkenin Taliban gerçeğiyle yüzleşmesini kolaylaştırmıştır.²⁴

Afgan topraklarında iç savaş sürerken, 1994 yılında, Pakistan'da Molla Muhammed Ömer'in liderliğinde Peştun kökenli Taliban hareketi doğmuş ve bu hareket, iç savaşı ortamında 1996 yılına gelindiğinde Kabil'i ele geçirmiştir. Taliban'ın ülkede kontrolü ele geçirmesine karşılık, Özbek General Raşit Dostum, Tacik asıllı Ahmet Şah Mesud ve Hizb-i Vahdet grubuna mensup Şii Hazaralardan oluşan grupların bir araya gelmesiyle Kuzey Afganistan Koalisyonu oluşturulmuş ve bu Koalisyon ile Taliban arasında yoğun çatışmalar yaşanmıştır.²⁵ Taliban'ın etkinliğini koruduğu bu dönemde yaşanan çatışmalar sonucunda çok sayıda kişi hayatını kaybetmiş, zayıflar ise çok yüksek düzeyde olmuştur.

11 Eylül terör saldırılarının ardından, Amerika Birleşik Devletleri'nin(ABD) öncülüğündeki koalisyon güçleri, terörle mücadele kapsamında, 7 Ekim 2001'de Taliban'ı Afganistan yönetiminden uzaklaştırma kampanyası başlatmış ve bu noktada Birleşmişler'in(BM) 1368 sayılı kararı çerçevesinde gerçekleştirilen "Kalıcı Özgürlük Operasyonu"nu

²³ Özgür Çınarlı, "Afganistan'daki İç Savaş ve Dış Müdahale (1989-2001)", *Aksaray Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, C.8, S.3, 2016, s. 93-94.

²⁴ Kubilay Erman, "Çatışma Çocukları: Afganistan'ın Kayıp Nesilleri", *Yeni Güvenlik Ekosistemi ve Çok Taraflı Bedeli*, TASAM, 2019, s.32

²⁵ Merve Seren-Yusuf Özer, "Çatışma Sonrası Ulus/Devlet İnşası: 'STTK Afganistan Modeli',(ed.)Nezir Akyeşilmen *Barişi Konuşma Teori ve Pratikte Çatışma Yönetimi*, ODTÜ Yayıncılık, 2013, s.139.

Taliban'ın çöküşüne kadar devam ettirmiştir.²⁶ Bu dönemde Afgan Geçici Yönetimi'ne destek sağlamak adına Uluslararası Destek Gücü(ISAF) oluşturulmuş, ülkede güvenliğin yanı sıra istikrarın sağlanması da hedeflenmiştir. Ne var ki, bu gelişmeler Afganistan'da süregelen çatışma halinin daha da derinleşmesine olanak sağlamıştır.²⁷ Ekim 2009 yılında, dönemin ABD Başkanı Barack Obama'nın, "Afganistan'da ki durum kötüye girmiştir... Afgan halkı tarafından meşru bir Hükümet seçilmesine rağmen yolsuzluk, Hükümet bu uyuşturucu ticareti, gelişmemiş bir ekonomi ve yetersiz güvenlik güçlerinden dolayı aciz kalmıştır"²⁸ şeklindeki konuşması, bu duruma örnek gösterilebilir. Bununla birlikte, 2009 yılında Başkan Obama, ABD birliklerinin, Afganistan'dan iki yıla kadar çıkacağını açıklasa da bu durum ancak 2014 yılında mümkün olabilmiş ve El-Kaide'nin lideri Usame Bin Ladin'in öldürülmesinin ardından, birliklerin büyük bir çoğunluğu bölgeden çekilmiştir.²⁹

2014 yılında ABD öncülüğündeki birlikler ile ISAF güçlerinin, ülkeden çekilmesi, Afgan halkında, direnişçi grupların, ülkede iktidara gelebileceği endişesini yaşatmıştır. Bu bağlamda, bölgede olayların gidişatı ve ABD başta olmak üzere yabancı aktörlerin sahadan çekilişi, terör örgütü üyelerinin güçlenmesine neden olmuştur. Özellikle, 2014'ten itibaren Taliban'ın hâkimiyeti ve kontrolü gün geçtikçe artmış ve artan Taliban baskısı neticesinde, ABD ve Afganistan Hükümeti, sorunun barışçıl yollarla çözülmesi için adımlar atmak durumunda kalmıştır. ABD'nin 2011 itibariyle Taliban ile gizli müzakereler³⁰ yürüttüğüne ilişkin iddialar söz konusu olsa da, bu durum, Taliban'ın şiddete başvurmasına engel teşkil etmemiş

---

²⁶ ABD'nin Afganistan'a müdahalesin bölge ve dünya ülkeleri ile uluslararası örgütlerin hemen hemen tümü destek vermiştir. Ekim 2001'de, Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü (NATO) üyeleri, örgüt antlaşmasının 5. maddesine dayanarak, ABD'ye yönelik saldırıların BM Sözleşmesinin 51. maddesi kapsamında olduğunu benimsemişlerdir. Dolayısıyla, örgüt üyeleri açısından 11 Eylül saldırısı, ABD'ye meşru müdafaa hakkını vermiştir. Sonuçta, 5. madde, ilk kez Afganistan'da, ABD tarafından yürürlüğe koyulmuştur. "The U.S. War in Afghanistan", *The Council on Foreign Relations*, <https://www.cfr.org/timeline/us-war-afghanistan>, (14 Haziran 2020).

²⁷ Deniz Anbarlı Bozatay-İsmail Meriç, "Afganistan'da Şiddet ve Terörün Toplumsal Arka Planı", *Akademik Ortadoğu*, 7(14), 2013, s. 163.

²⁸ The White House, "Remarks by the President in Address to the Nation on the Way Forward in Afghanistan and Pakistan", 01.12.2009, <https://obamawhitehouse.archives.gov/the-press-office/remarks-president-address-nation-way-forward-afghanistan-and-pakistan>, (17.06. 2020).

²⁹ "Obama Afghanistan Strategy: More Troops in Quickly, Drawdown in 2011", *CNN*, 02.12.2009, <https://edition.cnn.com/2009/POLITICS/12/01/obama.afghanistan/index.html>, (17 Haziran 2020).

³⁰ Laurel Miller, "The Trump Administration's Afghanistan Policy", *Crisis Group*, 19.09.2019, <https://www.crisisgroup.org/asia/south-asia/afghanistan/trump-administrations-afghanistan-policy>, (20.06.2020).

ve 2016'dan itibaren Taliban'ın saldırıları gittikçe yoğunlaşmış, 2018'de doruk noktasına ulaşmıştır.³¹

Bu gelişmeler neticesinde, 2018 yılında dönemin ABD Başkanı Donald Trump'ın müzakereleri yeniden başlatma arzusu, 2019'a girerken karşılık bulmuş ve ABD'nin Afganistan Özel Temsilcisi Zalmay Halilzad'ın öncülüğünde görüşmeler başlamıştır. Zaman zaman sekete uğrayan, bu doğrudan müzakereler neticesinde, Şubat 2020'de Katar'ın başkenti Doha'da ABD ile Taliban arasında barış anlaşması imzalanmıştır.³² Bu antlaşma çerçevesinde, Afganistan Hükümeti, hapiste olan 5 bin Taliban militanını bırakmak zorunda kalmıştır.³³ Tehlikeli Taliban üyelerinin bırakılmasının ardından, Eylül 2020'den itibaren, Taliban ile Afganistan Hükümeti arasında Doha Müzakereleri başlamış ve Afganistan'ın geleceğine ilişkin başlatılan bu yeni süreçte “adil ve saygın bir barış” arayışında oldukları ifade edilmiştir.³⁴

Pakistan'ın Girişimleri

Afganistan savaşında müdahaleleri körükleyen aktörlerin daha çok bölgesel aktörler olduğu söylenebilir. Buna göre, 1980'lerden bugüne farklı şekillerde bölgede varlığını hissettiren bölgesel güçler, kendi etnik veya mezhebi kimliklerine yakın Afganlı grupları destekleme yolunu tercih etmiş ve bu sayede bölgeyi kanlı bir iç savaşa sürüklemişlerdir. Özellikle, 1990'lı yıllardan itibaren yoğunluğunu arttırarak ilerleyen bu şiddet sarmalı, daha sonraki yıllarda farklı formlarda kendisini göstermiştir. Bu noktada, küresel aktörlerin sahası olan Afgan toprakları, bölgesel aktörler arasında bir denge kurma yarışına sahne olmuştur.

Bölgesel düzeyde rol oynayan aktörlerden olan Pakistan'ın Afganistan'a müdahil olmasının kökeni, 2001 yılından çok daha öncesine dayanmaktadır. 1973 yılında Davut Han'ın gerçekleştirdiği darbenin ardından, birçok siyasi muhalifin ülkeyi terk ederek Pakistan'a sığınması, bu noktada önemli olmuştur. Davut Han Hükümeti ve dolayısıyla komünist rejime karşı örgütlenen radikallere destek veren Pakistan, Afganistan'da muhafazakâr elitlerin güç-

³¹ Muhammad Munir-Muhammad Shafiq, “Trump's New Afghan Strategy: Policy Options For Pakistan”, *Journal of Contemporary Studies*, Vol. 2, 2017, s. 33.

³²“ ABD ve Taliban anlaşma imzaladı, Afganistan'daki Amerikan askerleri 14 ay içinde çekilebilir”, *BBC Türkçe*, 25.02.2020, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-51688527> (30.11.2020).

³³ Bu anlaşmaya göre Hükümet, toplam 5,500 kişiyi bırakmakla yükümlü olmuşsa da, 400 hükümlünün çok tehlikeli olduğu öne sürülmüştür. Bu hükümlülerin bırakılmaması tartışmaları yeniden alevlendirmişse de sonuçta hepsi serbest kalmıştır. ... زندانی 'خطرناک' طالبان موافقت کردند؛ “اعضای لویجبرگه با آزادی ۴۰۰ زندانی 'خطرناک' طالبان موافقت کردند؛ ...”, *BBC Farsça*, 08.08.2020, <https://www.bbc.com/persian/afghanistan-53706651>, (20.06. 2020).

³⁴“ Afganistan hükümeti ile Taliban arasında 'tarihi' barış görüşmeleri başladı”, *BBC Türkçe*, 12.12.2020, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-54129379> (30.11.2020).

lenmesinden yana politikalar izlemiştir. SSCB'nin işgali sırasında Afganlı radikallere verdiği destekle bilinen Pakistan, bu anlamda Afganistan-Pakistan sınırında yer alan Peştun kabileleri arasında Taliban'ın ilk köklerinin filizlenmesine de imkân sağlamıştır.³⁵

Burada, özellikle öne çıkan unsurlardan ilki, Pakistan'ın bağımsızlığını elde ettiği dönemde aşiretlerin konumuna ilişkin belirsizliğin bölgede yarattığı sorundur. Özellikle Peştunlara ilişkin olan bu durum, Pakistan ile Afganistan arasında “Durand Hattı” olarak bilinen sınırın, her iki taraftaki Peştun bölgelerini ayırmasıyla daha da derinleşmiştir. Bu bağlamda, Pakistan'daki Peştunlara ilişkin Afgan rejiminin tutumuna karşı koymanın yollarını arayan İslamabad için, “Peştun sorunu” oldukça önemli olmuştur.³⁶

Pakistan'ın mevcut politikasında öne çıkan unsurlardan bir diğeri ise “stratejik derinlik” ile ilgilidir. Mevcut stratejinin bir zorunluluğu olarak, Afganistan ile olan sınırının güvenli olduğundan emin olmak isteyen Pakistan, aynı zamanda Peştunistan'ın kurulmasını desteklemeyecek bir dostane yönetimi de Kabil'de görmek istemektedir. Bu noktada, Hindistan ile yaşadığı Keşmir sorunu, Pakistan'ın Afganistan politikasını ve dolayısıyla Taliban'a olan desteğini belirlemede itici bir güç olmaktadır.³⁷ İslamabad Yönetimi, mevcut stratejisi çerçevesinde Orta Asya ve Orta Doğu'daki diğer Müslüman devletlerle daha güçlü siyasi ve ticari bağlar kurma arzusunda olmakla birlikte, Afganistan'ın mevcut durumunu buna bir engel olarak değerlendirmektedir. Dolayısıyla, Pakistan mevcut stratejisini geliştirmeye engel teşkil etmeyecek bir hükümetin Kabil'de kurulmasını oldukça önemsemektedir.³⁸

SSCB'nin bölgeden çekilmesinin ardından, Taliban güçlerinin Kabil'i ele geçirmesinde, Pakistan'ın askeri ve siyasi yönden destek olduğu öne sürülmekle birlikte, mevcut desteğin istihbarat servisi(ISI) aracılığıyla olduğu ve bu ilişkinin 2001'e kadar devam ettiği ifade

---

³⁵ Thomas H. Johnson- Chris Mason, ‘No sign until the burst of fire’, *International Security*, C.32, S.4, 2008, s. 41–77; Lawrence Ziring, ‘Unraveling the Afghanistan-Pakistan riddle’, *Asian Affairs: An American Review*, C.36, S.2, 2009, s. 59–78; Marvin Weinbaum, ‘Hard choices in countering insurgency and terrorism along Pakistan's north-west frontier’, *Journal of International Affairs*, C.63, S.1, 2009, s.73–88; Paul S. Kapur- Sumit Ganguly, ‘The jihad paradox: Pakistan and Islamist militancy in South Asia’, *International Security*, C.37,S. 1, 2012, s. 111–141.

³⁶ Barnett Rubin, *The Fragmentation of Afghanistan: State Formation and Collapse in the International System*, New Haven: Yale University Press, 1992, s. 62.

³⁷ Ahmed Rashid, *Taliban: Militant Islam, Oil and Fundamentalism in Central Asia*, New Haven: Yale University Press, 2010, s.186.

³⁸ “Afghanistan: Crisis of Impunity, the Role of Pakistan, Russia, and Iran in fueling the Civil War”, *Human Rights Watch*, 13.07.2001, <https://www.hrw.org/report/2001/07/01/crisis-impunity-role-pakistan-russia-and-iran-fueling-civil-war-afghanistan>, (10.09.2020).

edilmektedir.³⁹ ISI'nın geniş eylemleri ve kaynakları göz önüne alındığında, Pakistan'da, Afgan radikal gruplarla bağlantılı olan grupları teşvik ettiği ve Pakistan - Afgan sınırında bir dizi eğitim kampı oluşturulmasına yardımcı olduğu belirtilmektedir.⁴⁰ Böylelikle aşiret bölgeleri, eğitim ve savaşmak için toplanma noktaları ile silah tedariki için geçiş noktaları olmuştur.

2001 yılı sonrasında ABD'nin El-Kaide terör örgütü temelinde bölgeye yönelik baskısının artmasının ardından, Pakistan da politikalarını yeniden gözden geçirmek zorunda kalmıştır. Pakistan'ın bu yönde bir politika izlemesinde, bölgesel ve küresel aktörlerin diplomatik ve ekonomik yardımını sağlayabilmek olduğu ifade edilebilir. Diğer bir ifadeyle, Pakistan'ın bu ülkelerle uyumlu politikalar izlemesinde, kendi güvenliğini güçlendirme ve özellikle Hindistan ile olan anlaşmazlıklarında avantaj elde etme amacı da söz konusudur.⁴¹

Ne var ki, Pakistan'ın Taliban'la olan bağlantısını, çıkarları gereği kesmediği yönünde iddialar da mevcuttur. Bu noktadan değerlendirildiğinde, 2001 yılı itibariyle gerçekleştirilen operasyonlar neticesinde bölgeyi terk eden Taliban'ın, 2007 yılında Pakistan'ın da örgütlenmeye başlaması ve 2014'ten itibaren Afganistan'da yeniden yükselişe geçmesi oldukça dikkat çekicidir. Dolayısıyla, Almanya'nın Bonn şehrinde gerçekleştirilen konferans sonucunda Hamid Karzai'nin geçici hükûmetin başkanı olarak seçilmesi ve sonrasında onaylanan Anayasa çerçevesinde atılan adımların etkili olamadığı görülmektedir.⁴² Bu noktada, Afgan topraklarında hedeflenen istikrarın sağlanamaması ve Taliban'ın yeniden yükselişi göz önüne alındığında, Pakistan'ın oynadığı rol öne çıkmaktadır.⁴³

2018 yılı itibariyle Taliban ile başlatılan müzakerelerde de yer alan Pakistan'ın buradaki tutumu, kendi pozisyonunu güçlendirmeye yöneliktir. Bu noktada, bölgede bir güç paylaşımı istemeyen Pakistan'ın, aynı zamanda, ABD'nin bölgeden hızlı bir şekilde çekilmesini arzu etmediği de bilinmektedir. Her ne kadar Pakistan yönetimi, küresel terörle mücadele kapsamında ABD'nin öncülüğündeki koalisyona destek sağlayıp, Afgan topraklarına düzen-

---

³⁹ Christine Fair, "Pakistan's relations with Central Asia: Is past prologue?" *Journal of Strategic Studies*, C.31, S.2, 2008, s. 204.

⁴⁰ Shaun Gregory, "The ISI and the War on Terrorism", *Studies in Conflict & Terrorism*, 30(12), 2007, s.6.

⁴¹ Marvin G. Weinbaum- Jonathan B. Harder, "Pakistan's Afghan policies and their consequences", *Contemporary South Asia*, C.16, 1, 2008, s.25-38

⁴² Syed Aleem Shahzad, *Inside Al-Qaeda and the Taliban Beyond Bin Laden and 9/11*, London, Pluto Press, 2011, s.213-216.

⁴³ Julian Schofield, "Diversionary wars: Pashtun unrest and the sources of the Pakistan-Afghan confrontation", *Canadian Foreign Policy Journal*, C.17, S.1, 2011, s.46-48.

lenen operasyonlarda kara, hava ve deniz sınırlarını açsa da Taliban konusunda benzer desteği sunmamıştır.⁴⁴ Ayrıca, burada Pakistan'ın, darbe ve terör destekçisi görünümü nedeniyle maruz kaldığı yaptırımları bertaraf etmeye çalıştığı ifade edilebilir. Bu bağlamda, ekonomik kırılmanın da etkisiyle, Taliban ile müzakere masasına oturtmaya ikna olan Pakistan'ın mevcut politikaları, geçmişten gelen temeller üzerinden şekillenmektedir.⁴⁵

Hindistan'ın Çabaları

Hindistan'ın Afganistan ile geleneksel olarak iyi ilişkiler içinde olduğu bilinmekle birlikte, Kabil'in mevcut konumu da bu ilişkilerde önemli olmuştur. Yeni Delhi Yönetimi'nin, Taliban Yönetimi dışındaki diğer tüm rejimlerle de yalnızca siyasi ilişkiler geliştirmediği, ticari düzeyde de projelerde etkin olduğu gözlenmekle birlikte, bu anlamda Pakistan'dan farklı bir yaklaşım içerisinde olduğu ifade edilebilir.⁴⁶ 1947'den bu yana Afganistan üzerinde nüfuzunu sürdürme gayretinde olan Hindistan'ın, bu anlamda Pakistan karşıtı bir politika izlemeyi tercih ettiği söylenebilir. Nitekim 1947 yılında Pakistan'ın BM'ye üyeliği konusunda Afganistan'ın olumsuz oy kullanmasının, Yeni Delhi Yönetimi'yle bağlantılı olduğu değerlendirilmektedir.⁴⁷ İngiliz hâkimiyetinin bölgede son bulmasının ardından, Afganistan ile Pakistan arasında yaşanan Durand Hattı üzerindeki sınır anlaşmazlığından faydalanan Hindistan, İslamabat Yönetimi'ni huzursuz etmek için, "Peştunistan" fikrinin canlı tutulması için çaba sarf etmiştir.⁴⁸

Diğer taraftan, SSCB'nin etkinliğini arttırdığı ve müdahalede bulunduğu dönemde ise sessizliğini koruyan Hindistan, Taliban iktidara gelene kadar, Kabil'de bulunan rejimlerle ciddi düzeyde sorunlar yaşamamıştır.⁴⁹ Ne var ki, Hindistan'ın Afganistan ile iyi ilişkilerini sürdürme gayreti, 1996 yılında Pakistan destekli Taliban'ın iktidara gelmesiyle sona ermiştir. Buna göre, SSCB'nin dağılmasının ardından, iç savaşın patlak verdiği Afganistan'da, Tali-

---

⁴⁴ Umbreen Javaid, "Analyzing the Dynamics of Pakistan-Afghanistan Relations: Past and Present", *South Asian Studies*, C.31, S.1, June 2016, s.137-147.

⁴⁵ John Chalmers, "Analysis: With us or against us? A decade on, Pakistan wavering", *Reuters*, 10.09.2011, <https://www.reuters.com/article/us-sept11-pakistan-usa-idUSTRE7890HS20110910> (26.08.2020)

⁴⁶ Zahid Shahab Ahmed- Stuti Bhatnagar, "Conflict or Cooperation? The Role of India and Pakistan in Post-2014 Afghanistan", *South Asian Studies, A Research Journal of South Asian Studies*, C.30, S.1, June 2015, s.259-276.

⁴⁷ Ö. Çınarlı, a.g.m., s. 12.

⁴⁸ Barnett Rubin-Abubakar Siddique, "Resolving the Pakistan-Afghanistan Stalemate", *U.S. Institute of Peace Special Report*, 176, October 2006, s.7.

⁴⁹ Sumit Ganguly- Nicholas Howenstein, "India-Pakistan Rivalry in Afghanistan", *Journal of International Affairs*, C.63, S.1, Pakistan & Afghanistan: Domestic Pressures and Regional Threats, 2009, s. 127-140.

ban'ın iktidara gelmesi dengeleri altüst etmiş ve Hindistan, Keşmir'deki Afganlı radikallerin sayılarındaki artış başta olmak üzere birçok güvenlik tehdidi ile karşı karşıya kalmıştır.⁵⁰

2001 yılında ABD'nin öncülüğündeki koalisyon güçlerinin operasyonları ile Afganistan'daki Taliban iktidarı devrildikten sonra, Bonn Konferansı'na aktif olarak katılan Hindistan'ın, Taliban sonrası yönetim ve siyasi otoritenin ortaya çıkmasında etkili olduğu söylenebilir. Bu bağlamda, Hindistan'ın soruna ilişkin yaklaşımı Bonn Anlaşması uyarınca ülkedeki siyasi süreci desteklemek yönünde gelişim göstermiştir.⁵¹ Dolayısıyla, Afganistan'da Hamid Karzai liderliğindeki hükümetin ilan edilmesi, Hindistan için yenilenmiş angajman ve ortaklık fırsatlarının yolunu açması bakımından da dikkate değer bir gelişmedir. Bu noktada, bölgede yeniden yapılanma ve inşa çabalarına aktif düzeyde katkıda bulunan Hindistan, aynı zamanda bölgeyle diplomatik ilişki kurarak, istihbarat desteği de sağlamıştır.⁵² Bu kapsamda, yumuşak güç unsurlarına başvurmayı önceleyen Yeni Delhi Yönetimi, kalkınma projelerine destek vermiştir. Buna göre, insani yardım çerçevesinde ilk olarak, okul çocuklarına gıda desteği vermenin yanı sıra, "okula dönüş" kampanyasını da hayata geçirmiştir. Sağlık alanında da yatırımlar gerçekleştiren Hindistan, yalnızca sağlık çalışanlarını bölgeye göndermekle kalmamış, aynı zamanda Hint Tıbbi Misyonu(IMM) ve Indira Gandhi Çocuk Sağlığı Enstitüsü'nün(IGICH) rehabilitasyon program gibi çeşitli faaliyetler de üstlenmiştir.⁵³

Diğer taraftan, her ne kadar Hindistan, askeri müdahale bağlamında ihtiyatlı bir politika izlemiş olsa da Afgan askeri personelinin eğitimine yoğun bir şekilde dâhil olmakla birlikte, örneğin, zırhlı kontrol noktaları ve gözetleme kuleleri gibi savunma amaçlı projelerde de öncü rol oynamaktan geri kalmamıştır.⁵⁴

---

⁵⁰ Shreshta Balanchandar, "India's Role in Afghanistan: Past Relations and Future Prospects", *Foreign Policy Journal*, 30.10. 2012, <https://www.foreignpolicyjournal.com/2012/11/30/indias-role-in-afghanistan-past-relations-and-future-prospects/> (27.08.2020)

⁵¹ "Agreement on Provisional Arrangements in Afghanistan Pending the Re-Establishment of Permanent Government Institutions," *Bonn Agreement*, United Nations, Bonn, Germany, 05.12. 2001, www.unhcr.org/refworld/docid/3f48f4754.html. (15.07.2020)

⁵² Umbreen Javaid- Rameesha Javaid, "Indian Influence in Afghanistan and its Implications for Pakistan", *JRSP*, 53(1), January-June, 2016, s. 2.

⁵³ Shaida Mohammad Abdali, *Afghanistan Pakistan India: A Paradigm Shift*, New Delhi: Pentagon Press, 2016, s.109.

⁵⁴ Harsh V. Pant, "India's Changing Afghanistan Policy: Regional and Global Implications", *Carlisle Barracks, PA: US Army War College Strategic Studies Institute*, December 2012, <https://publications.armywarcollege.edu/pubs/2213.pdf> (15.07. 2020).

Ne var ki, güç dengesi Pakistan ve vekillerinin lehine değişirken, Hindistan'da da Afganistan'daki insani yardım girişimlerinin daha güçlü bir askeri mevcudiyetle desteklenmemesinin gerektiği yönünde tartışmaları da beraberinde getirmiştir. Bu noktada, Pakistan konusunda ABD kaldırıcını kullanmayı ve bu çerçevede baskı oluşturmayı tercih eden Hindistan için mevcut hamle, istenilen düzeyde etkili olmamıştır. Pakistan'ın, bölgeye ilişkin, mevcut karmaşadan çıkmanın en iyi yolunun "iyi Taliban" a ulaşma olduğuna Batı'yı ikna etmesinin ardından, Hindistan'da hızla gelişen stratejik ortamda çıkarlarını korumaya yönelik hamleler geliştirme yolunu tercih etmiştir.⁵⁵ Buna göre, bölgesel dinamikler üzerinde önemli etkiye sahip olacak bir dizi politika önlemi alan Hindistan, bu bağlamda, Afgan güçlerinin eğitimindeki rolünü artırma, Rusya ve İran gibi devletlerle daha fazla politika koordinasyonu sağlama ve Afgan toplumunun tüm kesimlerine ulaşma konularını öncelemiştir. Hindistan'ın mevcut politikasında, Afgan barış sürecinin, 29 Şubat'ta Taliban'la anlaşmayla sonuçlanması ve dolayısıyla Yeni Delhi Yönetimi'nin barış müzakerelerinde sınırlı role sahip olmasının etkisi önemli olmuştur.⁵⁶ Hindistan'ın Afganistan'daki çıkarlarının ekonomik, güvenlik ve stratejik kaygıları içerdiği göz önüne alındığında, Yeni Delhi Yönetimi'nin hedeflerini istikrarlı bir Afganistan olmadan gerçekleştiremeyeceği bir gerçektir. Dolayısıyla, Hindistan, Afganistan'ın siyasi yapılarında etkin olma ve Pakistan'ı sınırlama adına, Afgan topraklarında Pakistan karşıtı siyasi güçlere desteğini devam ettirmektedir.⁵⁷ Bu anlamda, Afganistan Hindistan'ın bölgeye yönelik iddialı politikasının simgesi haline gelmiştir.

---

⁵⁵ H.V. Pant, *a.g.m.*, s.14-15.

⁵⁶ Atul Chand- Kafil Ahmad, "US-Taliban Peace Deal and India-Afghanistan Relations", *International Journal of Multidisciplinary Educational Research*, 9(5), October 2020, s.75-81.

⁵⁷ Malek Sitez, "رقابت های استراتژیک هند و پاکستان در افغانستان (Afganistan'da Hindistan-Pakistan Stratejik Rekabeti)", *8 Subh*, 01.01.2013. <https://8am.af/pakistan-india-strategic-competition-afghanistan/>, (15.07.2020).

Sonuç

Afganistan'da 1978'de başlayan çatışma hali, siyasi, ekonomik, sosyal ve kültürel hayatı tamamını etkisi altına aldığı bir gerçektir. Çatışma sürecini etkileyen birçok iç ve dış dinamik mevcut olmakla birlikte, özellikle aktör çeşitliliği, politik tecrübesizlik, siyasi, ekonomik, kültürel ve sosyal alanlarda gelişmemişlik ve dini olguların ön planda olması gibi yerel nedenlerin varlığı, Afganistan'ı, üçüncü tarafların müdahalelerine açık hale getirmiştir. Bu bağlamda, bölgesel ve küresel aktörlerin kendi çıkarlarını koruma adına bölgeye müdahalede bulunması, sorunu içinden çıkılmaz bir noktaya taşımıştır. Afganistan'daki sorun, Pakistan ve Hindistan özelinde ele alındığında, çatışmaların ilk yaşandığı andan itibaren her iki ülkenin de görünürlüklerinin süreç içerisinde değişiklik arz ettiği söylenebilir. Genel anlamda, üçüncü taraflar olarak hem Hindistan hem de Pakistan'ın bölgeye yönelik tutumu aktif düzeyde sürmekle birlikte, her iki ülkenin de Afgan coğrafyasına yönelik ilgisi güvenlik temelinde şekillenmektedir. Bu noktadan değerlendirildiğinde, Hindistan'ın Afganistan'da güçlü merkezi hükümeti desteklemesini bir güvenlik tehdidi olarak algılayan İslamabad, Yeni Delhi'ye yönelik dengeleyici ve engelleyici politikalar üretmektedir. Buna karşılık, Hindistan, Pakistan'ın Keşmir politikasını Afganistan'da telafi etmeye çalışarak, Kabil'deki merkezi hükümetin, her ne olursa olsun Pakistan karşıtı olması yönünde politikalar geliştirmektedir. Bu çerçeveden hareketle, Balch-Lindsay ve Enterline'in çalışmalarında vurguladığı rakip devletler olgusu⁵⁸, Hindistan ile Pakistan'ın, Afgan toprakları üzerindeki mücadelesinde görünür niteliktedir. Buna göre, daha önce de vurgulandığı gibi, Keşmir sorunu başta olmak üzere birçok konuda birbirine rakip olan Hindistan ile Pakistan'ın, Afganistan'a müdahalede bulunması, her iki ülkenin de bölgeye yönelik çıkarlarını koruması noktasında öne çıkmakta ve müdahalesini bu anlamda kendilerince gerekli kılmaktadır. Diğer taraftan, üçüncü tarafların müdahalelerine ilişkin literatürde yer alan ve Kathman'ın da vurguladığı bir başka nokta ise bir iç savaşın çevresindeki bölgeyi etkileme olasılığıdır. Bu noktada, Afganistan'da yaşanan sürecin hem Pakistan, hem de Hindistan'da yarattığı güvenlik endişesi, bölgeden kaçan Afganlıların bu ülkelere sığınması ve artan terör olayları, çatışmanın komşu/yakın ülkelere olan etkilerini göstermesi bakımından dikkate değer gelişmelerdir. Bu noktada, Pakistan ve Hindistan'ın Afga-

---

⁵⁸D. Balch-Lindsay-A.J. Enterline, a.g.m, s.617; F. A. Öztop, a.g.m., s.107.

nistan'a müdahalede bulunması, mevcut etkilenme olasılığının artması durumunda, komşu/yakın devletlerin potansiyel müdahaleciler olması olgusunu destekler niteliktedir.⁵⁹ Üçüncü tarafların müdahalelerinin iç savaş süresini uzattığını ifade eden araştırmaların öngördüğü gibi⁶⁰, burada Hindistan ile Pakistan'ın Kabil Yönetimi'ne yönelik müdahaleleri, çatışmanın şiddetini ve süresini arttırıcı bir etki yaratmaktadır. Ne var ki, bu durum Afganistan'ın içinde bulunduğu mevcut durumu tek başına açıklamada yeterli değildir. Dolayısıyla, çatışma sahasına müdahalede bulunan küresel ve bölgesel aktörler ile yerel dinamiklerin de payı burada göz ardı edilememelidir.

Hindistan ile Pakistan'ın Afganistan'a müdahalede bulunmaları çıkarlar temelinde ele alındığında, Pakistan, Hindistan ile yaşadığı Keşmir sorunu nedeniyle, Afganistan ile olan sınırını güvenli tutmak isterken; Hindistan da Pakistan'ın radikal Afganlıları eğitip, bölgede kullanmasını bir tehdit unsuru olarak değerlendirmektedir. Ayrıca, 1990'ların sonlarından itibaren Orta Asya'ya açılmada Afganistan'ı önemli bir nokta olarak değerlendiren Hindistan, Kabil'e yönelik hamlelerinde mevcut çıkarını da gözetmiştir. Buna karşılık, daha öncede vurgulandığı gibi, Peştunlulara ilişkin sorunda, Pakistan çıkarlarını tehlikede hissetmekte ve bununla orantılı olarak Afganistan'da güçlü bir yönetim arzu etmemektedir. Dolayısıyla, te'nin çalışmasında vurguladığı, çıkarları tehlikede olan üçüncü tarafların müdahalede bulunmasının muhtemel olması,⁶¹ Hindistan ve Pakistan'ın müdahale politikalarında açıkça görülmektedir. Tüm bu genel değerlendirmeler neticesinde, Afganistan'da süregelen çatışmaların çözüme kavuşmamasında, Hindistan ile Pakistan'ın bölgesel rekabetinin önemli bir neden olduğu söylenebilir. Hindistan ve Pakistan, Afganistan'da karşılıklı olarak birbirini dışlayan hedefler peşinde koşmakla birlikte, her iki ülkede kendi hedefine ulaşmada farklı araçlardan yararlanmaktadır. Bu noktada, Pakistan, bölgeye müdahalesinde, stratejik vekil olarak Afgan Talibani da dâhil olmak üzere, militan grupları kullanırken; Hindistan, Afganlar arasındaki yumuşak güç etkisine daha çok ağırlık vermektedir. Buna göre, mevcut Afgan sistemini desteklemenin kendi çıkarları açısından en iyi olduğunu öngören Yeni Delhi Yönetimi'nin, Kabil için elverişli koşullar yaratmada yeterli askeri gücü konuşlandırması ise olası bir seçenek olarak görülmemektedir. Afganistan'a ilişkin sorunun çözümünde yalnızca yerel dinamikleri ve

⁵⁹ J. D. Kathman, a.g.m, s.847-876.

⁶⁰ Konuya ilişkin ayrıntılı bilgi için bkz: D. Balch-Lindsay-A.J. Enterline ,a.g.m, s.1820-1992; M. G. Findley-T.K. Teo, a.g.m., s 829.

⁶¹ Karen Feste, *Expanding the Frontiers: Superpower Intervention in the Cold War*, Prager Publishers, New York 1992, s.29.

bunların birbirleri ile ilişkilerini tarihsel düzlemde bilmenin yeterli olmadığı açık olmakla birlikte, burada dikkat edilmesi gereken, mevcut tarihe ilişkin sonuçların stratejik planlamaya dâhil edilmesinin gerekliliğidir. Diğer bir ifadeyle, Afganistan'a ilişkin Hindistan ile Pakistan arasındaki rekabetin bağlamını anlama ve bu bağlamdan kaynaklanan potansiyel sonuçları dikkate alma, sorunu anlamlandırmada oldukça önemlidir. Dolayısıyla, ister Afganistan ölçeğinde ister bir başka coğrafyada olsun, herhangi bir bölgenin stratejik ve politik gerçeklerini hesaba katmadan sorunun anlaşılması mümkün gözükmemektedir.

Kaynaklar

ABDALİ, S. M., *Afghanistan Pakistan India: A Paradigm Shift*, New Delhi: Pentagon Press, 2016.

ADELKHAH F., “War and State (Re)Construction in Afghanistan: Conflicts of Tradition or Conflicts of Development?”, *Development as a Battlefield*, 2017,s.137–163.

AHMED, Z. S. – BHATNAGAR, S.,“Conflict or Cooperation? The Role of India and Pakistan in Post-2014 Afghanistan”, *South Asian Studies,A Research Journal of South Asian Studies*, C.30, S.1, 2015, s.259-276.

BALCH-LINDSAY, D.-ENTERLINE, A. J.,“Killing Time: The World Politics of Civil War Duration, 1820-1992”, *International Studies Quarterly*, C.44, S.4, 2000,s.615-642.

BALANCHANDAR, S., “India’s Role in Afganistan: Past Relations and Future Prospects”, *Foreign Policy Journal*, 30.10.2012,

<https://www.foreignpolicyjournal.com/2012/11/30/indias-role-in-afghanistan-past-relations-and-future-prospects/> (27.08.2020)

BURGET, F. A.,“Durand Hattı: Afganistan-Pakistan Arasında Yaşanan Kavganın Diğer Adı”, *Ortadoğu Analiz*, C.5, S.56, 2013, s.60-67.

BOZATAY, D. A.-MERİÇ, İ.,“Afganistan’da Şiddet ve Terörün Toplumsal Arka Planı”, *Akademik Ortadoğu*, C.7, S.14, 2013, s. 149-173.

CHALMERS, J., “Analysis: With us or against us? A decade on, Pakistan wavering”, *Reuters*,10.09.2011,<https://www.reuters.com/article/us-sept11-pakistan-usa-idUSTRE7890HS20110910> (26.08.2020)

CHAND , A.-AHMAD, K.,“US-Taliban Peace Deal and India-Afghanistan Relations”, *International Journal of Multidisciplinary Educational Research*, C. 9, S.5, 2020,s.75-81.

CROCO, S. E.-TEO, T. K., “Assessing the Dyaclıc Approach to Interstate Conflict Process:A.k.a “Dangerous” Dyad-Years, *Conflict Management and Peace Science*, C.22, S.1, 2005, s. 5-18.

ÇINARLI, Ö.,“Afganistan’daki İç Savaş ve Dış Müdahale (1989-2001)”, *Aksaray Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, C.8, S.3, 2016, s.10-16.

DIXON, W. J.,“Third-Party Techniques for Preventing Conflict Escalation and Promoting Peaceful Settlement”, *International Organization*, C.50, S.4, 1996, s. 653-681.

ERMAN, K.,“Çatışma Çocukları: Afganistan’ın Kayıp Nesilleri”, *Yeni Güvenlik Ekosistemi ve Çok Taraflı Bedeli*, TASAM, 2019,s.31-47.

FAIR, C.,’Pakistan’s relations with Central Asia: Is past prologue? ’’*Journal of Strategic Studies*, C.31, S. 2, 2008, s. 201-227.

FESTE, K., *Expanding the Frontiers: Superpower Intervention in the Cold War*, Prager Publishers, New York, 1992.

FINDLEY, M. G.-TEO, T. K., “Rethinking Third-Party Interventions into Civil Wars: An Actor-Centric Approach”, *The Journal of Politics*, C.68,S. 4, 2006, s. 828-837.

FINDLEY, M. G.- MARINEAU, J. F.,“Lootable resources and third-party intervention into civil wars,” *Conflict Management and Peace Science*, C.32, S.5, 2015,s. 465-486.

GANGULY, S.- HOWENSTEIN, N., “India-Pakistan Rivalry in Afghanistan”, *Journal of International Affairs*, 63(1), Pakistan & Afghanistan: Domestic Pressures and Regional Threats, 2009, s. 127-140.

GAZNEVİ, A. P., *تاریخ سیاسی معاصر افغانستان* (Afganistan’ın Çağdaş Siyasi Tarihi), Tahran: İhsan, 2010.

GREGORY, S., ,“The ISI and the War on Terrorism”, *Studies in Conflict&Terrorism*, C.30, S.12, 2007,s.1013-1031.

JAVAID, U.,“ Analyzing the Dynamics of Pakistan-Afghanistan Relations: Past and Present”, *South Asian Studies* , C.31, S.1, 2016, s.137-147.

JAVAID, U.- JAVAID, R.,“Indian Influence in Afghanistan and its Implications for Pakistan”, *JRSP*, C.53, S.1, 2016,s.1-12.

JOHNSON, T.H.- MASON C., “No sign until the burst of fire”, *International Security*, C.32, S.4, 2008,s. 41–77.

KAPRAL, A., "Third-Party Intervention in Intrastate Conflict: A Cost Benefit Analysis", *Res Politico-Journal of Undergraduate Research*, C.9, S.1, 2004,s.27-38.

KAPUR, P. S.- GANGULY, S., "The jihad paradox: Pakistan and Islamist militancy in South Asia", *International Security*, C.37, S. 1, 2012, s. 111–141.

KATHMAN, J. D., "Civil War Contagion and Neighboring Interventions", *International Studies Quarterly*, C.54, S.4, 2010,s.989-1012.

KOGA, J., "Where Do Third Parties Intervene? Third Parties 'Domestic Institutions and Military Interventions in Civil Conflicts", *International Studies Quarterly*, C.55, S.4,2011, s.1143–1166

MACFARLANE, N. S., "The Terms of the Debate", Intervention in Contemporary World Politics, Adelphi Paper 350, *International Institute for Strategic Studies*, Oxford University Press, London, 2002, s. 15-18.

MİLLER, L., "The Trump Administration's Afghanistan Policy", *Crisis Group*, 19.09.2019,<https://www.crisisgroup.org/asia/south-asia/afghanistan/trump-administrations-afghanistan-policy>, (20.06. 2020).

MUNİR, M.- SHAFİQ, M., " Trump's New Afghan Strategy: Policy Options for Pakistan", *Journal of Contemporary Studies*, Vol. 2, 2017,s. 29-46.

NAGRA, G. M.-MUSTAFA, Ghulam-IMRAN, M., "Major Powers 'Interest in Afghanistan and the Impact on Pakistan", *Global Regional Review* , IV(II), 2019,s. 57-66.

ÖZTOP, F. A., "Devlet-içi Çatışmalarda Üçüncü Taraf Aktörler: Suriye İç Savaşında Türkiye'nin Rolü", *Gazi Akademik Bakış*, C.13, S.25, 2019,s.103-131.

PANT, H. V., "India's Changing Afghanistan Policy: Regional and Global Implications, *Carlisle Barracks, PA: US Army War College Strategic Studies Institute*, 12. 2012, <https://publications.armywarcollege.edu/pubs/2213.pdf> (15.07. 2020).

PICKERING, J., "The Conflict-Prone and the Conflict-Weary:War Outcomes and Types of Military Intervention, 1946-1996", *Journal of political and Military Sociology*", C.29, S.2, 2001, s.221-239

RASHİD, A., *Taliban: Militant Islam, Oil and Fundamentalism in Central Asia*,New Haven: Yale University Press,2010.

REAGAN, P. M., "Choosing to Intervene: Outside Interventions in Internal Conflicts". *Journal of Politics*, C.60, S.3, 1998, s. 754–779.

REAGAN, P. M., *Civil Wars and Foreign Powers: Interventions and Intrastate Conflicts*, University of Michigan Press, Ann Arbor, Michigan, 2000.

REAGAN, P. M., "Third-Party Interventions and the Duration of Intrastate Conflicts", *Journal of Conflict Resolution*, C.46, S.1, 2002, s.55-73.

REGAN, P. M.-FRANK, R. W.- AYDIN, A. "Diplomatic Interventions and Civil War: A New Dataset", *Journal of Peace Research*, C.46, S.1, 2009, s.135–146.

RUBİN, B., *The Fragmentation of Afghanistan: State Formation and Collapse in the International System*, New Haven: Yale University Press, 1992.

RUBİN, B- SIDDIQUE, A., "Resolving the Pakistan-Afghanistan Stalemate", *U.S. Institute of Peace Special Report*, 176, 2006, s.1-20.

SAKSTRUP, C.- TOLSTRUP, J., "To Intervene or Not to Intervene? Democratic Constraints on Third-Party Support in Civil Wars", *Government and Opposition*, 2020, s.1-22.

SCHOFIELD, J., "Diversionary wars:: Pashtun unrest and the sources of the Pakistan-Afghan confrontation", *Canadian Foreign Policy Journal*, C.17, S.1, 2011 s.38-49.

SEREN, M.- ÖZER Y., "Çatışma Sonrası Ulus/Devlet İnşası: 'STTK Afganistan Modeli', (ed.) Nezir Akyeşilmen, *Barışı Konuşma Teori ve Pratikte Çatışma Yönetimi*, ODTÜ Yayıncılık, 2013, s.131-157.

SITEZ, M., "رقابت‌های استراتژیک هند و پاکستان در افغانستان (Afganistan'da Hindistan-Pakistan Stratejik Rekabeti)", 8 *Subh*, 01.01.2013. <https://8am.af/pakistan-india-strategic-competition-afghanistan/>, (15.07.2020).

SHAHZAD, S. A., *Inside Al-Qaeda and the Taliban Beyond Bin Laden and 9/11*, London, Pluto Press, 2011.

STERN, P. C.– DRUCKMAN, D., "Conflict Resolution in a Changing World", Paul C. Stern ve Daniel Druckman(ed.), *International Conflict Resolution After Cold War*, National Academy Press, Washington, 2000, s.1-37.

STERN, P. C.- DRUCKMAN, D., "Evaluating Interventions in History: The Case of International Conflict Resolution", *International Studies Review*, C.2, S.1, 2000, s. 33-63.

WEINBAUM, M. G.- HARDER J. B., “Pakistan's Afghan policies and their consequences”, *Contemporary South Asia*, C.16 , S.1, 2008,s.25-38.

WEINBAUM, M. G.,’Hard choices in countering insurgency and terrorism along Pakistan’s north-west frontier, ’*Journal of International Affairs*, C.63, S.1, 2009, s.73–88.

ZIRING, L.’Unraveling the Afghanistan-Pakistan riddle’, *Asian Affairs: An American Review*, C.36, S.2, 2009, s. 59–78.

The Heidelberg Institute for International Conflict Research, *Conflict Barometer 2019*, 2020,https://hiik.de/wp-content/uploads/2020/08/ConflictBarometer_2019_4.pdf
(01.10.2020)

The White House, “Remarks by the President in Address to the Nation on the Way Forward in Afghanistan and Pakistan”, 01.12.2009,
<https://obamawhitehouse.archives.gov/the-press-office/remarks-president-address-nation-way-forward-afghanistan-and-pakistan>, (17.06. 2020).

“ABD ve Taliban anlaşma imzaladı, Afganistan'daki Amerikan askerleri 14 ay içinde çekilebilir”, BBC Türkçe, 25.02.2020, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-51688527>
(30.11.2020).

“Agreement on Provisional Arrangements in Afghanistan Pending the Re-Establishment of Permanent Government Institutions,” Bonn Agreement, United Nations, Bonn, Germany, 05.12. 2001, www.unhcr.org/refworld/docid/3f48f4754.html. (15.07.2020)

“Afganistan hükümeti ile Taliban arasında 'tarihi' barış görüşmeleri başladı”, BBC Türkçe,12.12.2020,<https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-54129379>(30.11.2020).

“ Afghanistan: Crisis of Impunity, the Role of Pakistan, Russia, and Iran in fueling the Civil War”,*Human Rights Watch*, 13.07. 2001,
<https://www.hrw.org/report/2001/07/01/crisis-impunity-role-pakistan-russia-and-iran-fueling-civil-war-afghanistan>, (10.09. 2020).

“Obama Afghanistan Strategy: More Troops in Quickly, Drawdown in 2011”, *CNN*, 02.12.2009,<https://edition.cnn.com/2009/POLITICS/12/01/obama.afghanistan/index.html>,
(17.06.020).

“The U.S. War in Afghanistan”, *The Council on Foreign Relations*,
<https://www.cfr.org/timeline/us-war-afghanistan>, (14.06. 2020).

“به عبارت دیگر: ضیا مجید (Başka Bir Deyişle: Ziya Mecit)”, *BBC Farsça*, 04.08. 2015,
<https://www.youtube.com/watch?v=BhkuiSFVtvE>, (22. 03,2020).

“اعضای لویهجرگه با آزادی ۴۰۰ زندانی 'خطرناک' طالبان موافقت کردند؛ ...
(Loye Cirge Üyeleri 400 'Teh-
likeli 'Taliban Mahkûmunun Serbest Bırakmasını Kabul Etti; ...)", *BBC Farsça*, 08.08. 2020,
<https://www.bbc.com/persian/afghanistan-53706651>, (20.06. 2020).